

MİMARLIK VE ETİK: MESLEKİ ETİK OLUR MU?

Hossein SADRI*

Alındı: 08.07.2012, **Son Metin:** 17.04.2015

Anahtar Sözcükler: Mesleki etik; mimari etik; mesleki davranış kuralları; mimarlık mesleği; etik değerler.

GİRİŞ

Mimarlık, yapı ustalığı ve inşa kabiliyeti olarak eski bir tarihe sahip olsa da, yapıdan ve inşadan, gerçeklikten ve bir bölü bir ölçeğinden soyutlanarak ve tasarım sınırları dâhilinde kendini yeniden tanımlayarak, modern devlet ile sermaye sisteminin bir kolu olarak kurumsallaşmakta ve 19. Yüzyıldan itibaren bir meslek alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimarlık mesleği, mimarlık unvanını kullanmaya hak kazananların, yani mimarların devlet tarafından yetkilendirilmeleriyle gerçekleşmektedir. Mekân oluşturma süreçlerinin etkili bir parçasıyla, yani tasarım süreciyle ilgili geliştirilen bu yetki, başta devlet olmak üzere, modern toplumun denetim mekanizmaları tarafından çeşitli yasa ve yönetmelikler aracılığıyla mimarlara devredilmektedir.

Mekânları tasarlama yetkisini elde ederek mimarlar, mekân oluşturma ve üretme süreçlerinde yapabileme gücüne erişmektedirler. Bu yapabileme gücünün birikmesi, mimarlığın toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel olguların dönüşümünü etkileyebilme gücünü artırarak, insani amaçlar dışında kullanılma riskini yükseltmektedir. Her ne kadar mimarlıkta meslek etiği alanı ile, diğer mesleklerde de olduğu gibi, bu yetki ve gücün denetlenmesinin hedeflendiği iddia edilse de, çoğu zaman müşteriye hizmet eden meslek çıkarlarını ön planda tutması, mimarların lonca bağlantılı çalışmalarını desteklerken, etik değerlerin, çevresel ve insani meselelerin göz ardı edilmesini beraberinde getirir.

Devlet ve sermaye sisteminin neoliberal dönüşümüne paralel olarak, tüm diğer mesleklerde olduğu gibi, günümüzde mimarlık, toplumsal görevinden ve kamusal amaçlarından uzaklaşmakta, özelleşmekte ve ticarete saptırılmaktadır. Neoliberal düzenin etkisi altında ve mesleğin işlevinin değişmesiyle, insani değerleri dikkate alması gereken mesleki etik, mesleğin imajı ve piyasa payını en önemli kaygısı haline getirerek değer kaybetmektedir. Buna bağlı olarak, etik değerlere dayalı olarak mesleğin yükümlülüklerine odaklanması gereken meslek etiğinin

* Department of Architecture, Girne American University, Girne, CYPRUS.

en önemli metinleri ve ahlaklılık bildirgeleri olarak mesleki davranış kuralları, mesleğin çıkarlarını destekleyen bireysel sorumluluklara hapsedilmektedir. Aynı sebeplerle bu kurallar, meslekler arası ve meslekler ötesi ahlaki taahhütler ve kolektif sorumlulukları ihmal ederek, meslek içi yönetmeliklere ve meslek sahiplerinin kişisel sorumluluklarına indirgenmektedirler.

Eleştirel bir bakış açısıyla, meslek etiğini ve mesleki davranış kurallarını ele alan bu yazı, öncelikle meslekleşme süreçlerine bakarak ve meslek etiğinin oluşum sebeplerini bu çerçevede tanımlayarak mesleki etiğin yerine genel olarak etik kavramının geçerli olmasını savunmaktadır. Daha sonra mimarlığın meslekleşme sürecine odaklanarak, mimarlık mesleği etiğini irdelemekte ve bu mesleğin dünyaca en etkili mimarlık alanındaki mesleki kuruluş olan Britanyalı Mimarlar Kraliyet Enstitüsü (Royal Institute of British Architects – RIBA), Avrupa Mimarlar Konseyi (The Architects' Council of Europe – ACE), Uluslararası Mimarlar Birliği (International Union of Architects – UIA), ve Amerikan Mimarlar Enstitüsü (The American Institute of Architects – AIA) kuruluşlarının yayınladıkları davranış kuralları belgelerini etik bir bakış açısıyla eleştirmektedir. Yazı mesleki etiğin aksine mimari etik kavramını önererek, mimari etiğin içeriği konusunda öneriler sunmaktadır.

ETİK VE MESLEK ETİKLERİ

Etik ve Meslek Etikleri başlıklı kitabında, Tepe (2000) “yapabilir olma” kavramından hareket ederek mesleki faaliyetlerin etik ile ilişkisini açıklamaktadır. Bu yapabilir olma durumu farklı mesleklerde mesleki uygulamaları yapma ve onlarla ilişkili karar verme gücüne sahip olma ayrıcalığında ve yetkisinde bulunmakla alakalıdır. Buradan hareketle, Tepe meslek etiklerinde, “yapabilir olma”nın “yapma”ya izin verip vermeyeceği ya da yapmaya bir gerekçe sağlayıp sağlayamayacağını önemli bir soru olarak ortaya koymaktadır.

Bu önemli soruya cevap bulmak amacıyla, Kuçuradi'nin (2000, 22-3) de vurgu yaptığı gibi meslek alanlarında etik olmayan tutum ve davranışları önlemeye yönelik ortak normlar ve ilkeler tespit edilme yönünde mesleki etikler alanında çalışmalar yapılmaktadır. Bu normlar ve ilkeler, bir taraftan meslek içi ve mesleki ilişkilerde, diğer taraftan mesleğin dış dünyayla insani ilişkilerindeki tutumuyla ilgilidir. Yani bir meslekte çalışmakta olan kişilerin mesleki olarak gerçekleştirdikleri eylemlerde uymaları gereken kuralları belirlemekle birlikte meslek etiği, o mesleğin genel olarak insanlığa karşı sorumluluklarını da dikkate almalıdır. Zira mesleklerin yapabilir olma durumları sadece kişisel mesleki faaliyetlerle sınırlı olmamaktadır ve daha da önemlisi mesleki alanla ilgili çalışmakta olan tüm aktörlerin kapasitesini içermektedir. Bu nedenle de mesleki etik belgelerinde meslek insanlarının kişisel sorumluluklarına ek olarak meslekteki kolektif ve kapsayıcı yükümlülüklerin de yer alması beklenmektedir. Ancak ne yazık ki, günümüzde mesleklerle ilgili ortaya konulan etik belgelerinin çoğu, mesleğin genel sorumluluklarını kapsamamaktadır (Sadri, 2010).

Meslek insanlarının kolektif sorumluluğunun, yani mesleğin insanlığa karşı yükümlülüklerinin mesleki etik belgelerinde ihmal edilmesi ve gereken ölçüde dikkate alınmamasının önemli nedeni, mesleklerin, devletler ve diğer güç ve sermaye örgütlenmeleri gibi mesleki alan aktörleri arasında iç içe geçmiş ilişkiler ve çıkarların varlığıdır. Bu nedenle mesleki

etik belgelerinin yetersizliğinin altında mesleğin temellenme sebepleri ve özetle mesleğin özü yatmaktadır.

Larson (1977) *Profesyonelliğin Yükselişi* başlıklı kitabında bu probleme ışık tutmaktadır. Larson rekabetçi olmayan bir alanı piyasa güçlerinden korumak için, meslekleri sistematik bir çaba olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, mesleklerin kuralları ve yönergelerinin asıl amacının, mesleğin ayrıcalıklı statüsünü korumaya ve yabancıların içine girmesini engellemeye yönelik olduğunu, buna karşın etik davranışları güçlendirmek olmadığını açıklamaktadır.

Bu çıkış noktasıyla Larson (1977), bir disiplinin meslek haline dönüşmesi sürecindeki dört adımdan söz etmektedir:

- a) İlk adım olarak bir disipline veya bir uzmanlık alanına bağlı olan kişilerin birleşmesi: Bu birleşme bazen mesleki örgütlenme vasıtasıyla daha da güçlenmektedir.
- b) Ardından bir bilgi alanı tanımlanması ve bunun okullar aracılığıyla güvence altına alınması: Mesleki eğitim alanının tanımlanmasının amacı aslında bu mesleği üstlenen insanların çok özel bir bilgi alanında uzmanlık sahibi olduklarını iddia edebilmeyi sağlamaktır.
- c) Sonra, bu alanda uygulama normlarının belirlenmesi ve devlet tarafından güvence altına alınması: Bu aşamada özellikle mesleki örgütlenme ve devlet arasında yürütülen lobi aracılığıyla mesleğin sistem içerisinde kendi yerini alma süreci yürütülmektedir.
- d) Son olarak da kısıtlayıcı uygulamalara yönelik kamunun onayının alınması: Bazı özel işlerin kesinlikle ve sadece bu mesleğe mensup kişiler tarafından yürütülmesi gibi kısıtlayıcı bir uygulama için, kesinlikle kamu onayına yani kamunun mesleği meşru kabul etmesine ihtiyaç vardır. Bu aşamada mesleğin insanlar için ne kadar önemli olacağı ve bu meslek olmazsa insanların aslında yaşamlarının tehlikelerle karşılaşacağı hissi yaratılmaktadır.

Larson'un bahsettiği bu adımlar sadece bir mesleğin kuruluşunda değil, mesleğin sürekli meşru kalması için uygulanan yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu meşruiyet süreci içerisinde, mesleğe mensup kişilerin davranışlarının mesleğin özellikle kamu onayına zarar vermemesi adına meslek tarafından denetlenmesi için mekanizmalar geliştirilmektedir. Bu denetleme mekanizmaları özellikle insanlarla daha iç içe olan, mesleğin alt basamaklarında yer alanlar üzerine uygulanmaktadır. Bu çerçevede Larson (1977), davranış kurallarının, merdivenin en üstünde yer alanlar tarafından, alt basamaklıların daha asil davranış biçimleri sergilemelerini sağlamak için konulduklarını iddia etmektedir. Çünkü mesleğe kamu alanındaki onayını sağlayan sıradan mimarlar ve onların uygulamalarıdır, aynen tıp mesleğinin geniş çaplı onayının yeni teknolojik ürünlerden değil, milyonlarca doktor ve hasta arasındaki ilişkilerden gelmesi gibi. Bu nedenle Spector'a (2005) göre seçkinler, sıradan mimarları statüleri nedeniyle aşağılamaya çalışsalar da, kamu onayını güvence altında tutmak için, onları, yaptıkları işi yapmaya devam etmeleri konusunda ikna etmektedirler. Bu bakış açısıyla mesleki etiğin ve özellikle mesleki davranış kurallarının, mesleğin bazı üyelerinin diğer üyeleri tahakküm altına alacak ideolojik silahlar olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Spector (2005)'a göre, bu belgeler ayrıca, mesleğin yüksek davranış biçimlerine bağlı olduğunu kanıtlamaya çalışarak mesleğin pazar payını güvence altına almaktadır. Bu nedenle de Spector'un iddiasına

göre, davranış kuralları dikkatlice incelendiğinde yalnızca görüntüden ibaret olmaktadır. Zira mesleğin etik sorumluluklarını belirlemek ve gerçekleştirmek amacından çok mesleki etik belgeleri, mesleğin kamu onayı kazanması, meşru görünmesi ve kendi kısıtlayıcı uygulamalarını sürdürebilmesi hedeflerini taşımaktadırlar.

Marcuse (1976) "Mesleki Etik ve Ötesi" başlıklı makalesinde, bunu profesyonelleşmenin tarihsel rolüne, yani meslek alanının üyeleri ile o mesleğin içinde çalıştığı toplum arasındaki sosyal anlaşmaya ve kamu onayı adımına bağlamaktadır. Bu anlaşma çerçevesinde, sosyal statüden, rekabet konusundaki çeşitli kısıtlamalara kadar, özel haklar ve imtiyazlar karşılığında meslek, kendi kendini denetleme konusunda belli önlemler almayı kabul etmektedir ve bu önlemler, mesleki etiğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Marcuse'a göre bu anlaşma, toplumun mevcut yapısı içinde yapılmış bir anlaşmadır ve bu yapının daha etkin bir biçimde işlemesine yardımcı olmaktadır. Yani mesleki etik, sistemi sınırlandırmaktan çok sistemi sürdürmek için var olmaktadır. Bu nedenle de mesleki etik belgeleri ve kendi kendini denetleme mekanizması olarak davranış kuralları, anlaşmayı bozmamak için, bu yapılara meydan okumaya izin vermemekte ya da bunu talep etmemektedir.

Ancak Marcuse (1976, 272-3), mantıksal olarak, mesleki etiğin meslek insanlarının eylemlerinin içinde gerçekleştiği sosyal, ekonomik ve politik sistemin gerçek etkilerini tahlil etmek üzere, mesleklerin şu anki müşteri odaklı ve lonca bağlantılı rollerinin ötesine geçebilirliğine de inanmaktadır. Marcuse'a göre mesleki etik, güç konusuyla ilgilenebilir, eşitlik ve demokrasi gibi değerleri iletirmek için eylemde bulunabilir. Hatta mesleki etik, sistem değişikliği ve yeni güç ilişkileri doğrultusundaki hareketleri destekleyebilir.

Bunun gerçekleşebilmesi için, mesleğin sistem içindeki yeri yeniden değerlendirilmeli, insanlığa karşı sorumlulukları dikkate alınarak, mesleğin etik çerçeveleri oluşturulmalı ve bu süreçte insan hakları gibi küresel geçerliğe sahip normlar ve değerler esas alınmalıdır. Mesleğin böyle bir reform sürecinden geçmesi, meslek alanında faaliyet gösteren tüm kişilerin ortak sorumluluğudur. Bu sorumluluklar, mesleklerle iç içe bulunan üniversiteler, meslekler arası ve meslekler ötesi kuruluşlarca desteklenmelidir.

MİMARLIKTA ETİK VE MESLEKİ ETİK BELGELERİ

Mimarlıkta son zamanlarda özellikle üniversitelerde gelişen mimarlık mesleğini sorgulama ve yeniden tanımlama girişimleri, buna paralel olarak Uluslararası Mimarlar Birliği - UIA'nın 2011 yılında Dünya Mimarlık Günü'nü "Mimarlık ve İnsan Hakları" günü olarak ilan etmesi ve bu konuyu 2014 yılında Durban'da yapılan kongrenin başlığı olarak seçmesi ve bunlara ek olarak Türkiye'de de olduğu gibi dünyanın birçok ülkesinde mimarlık mesleği örgütlerinin muhalif tavırlarının artmasını, mesleğin dönüşümü sürecinde önemli adımlar olarak görebiliriz. Ancak bu umut verici gelişmelere karşı, halen meslek etiği açısından baktığımız zaman, mimarlık etiği sistemin devamını sağlamaya çalışan ve mimarların kişisel sorumluluklarının ötesine geçmeyen normlarla tanımlanmaktadır (Sadri, 2010).

Spector (2001) mimarlığın ahlaki görevinin sorgulanarak önem kaybedişini, mimarlık etiğinin kargaşa durumuna düşüşünü ve bu denli muhafazakâr şekilde tanımlanışını, 1970'lerde oluşan post modern

eleştirilere bağlamakta ve buna paralel olarak, 1979'da Amerikan Mimarlar Enstitüsü'nün yayınladığı davranış kurallarının, yargı tarafından iptal edilmesine ve bu iptale gerekçe olarak mimarlık mesleğinin hemen hemen kendi içine kapalı rekabet kurallarını çiğneyen iş girişimine dönüştüğünün iddia edilmesine dikkat çekmektedir.

1987 yılında, Amerikan Mimarlar Enstitüsü tekelciliği beraberinde getiren kurallara karşı bu kez değerlere dayanan yeni bir etik kurallar metni düzenlemek istemiş, ancak çok ciddi problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Spector daha sonra Amerikan Mimarlar Enstitüsü'nün etik değerlere dayalı bir mesleki etik belgesi ve davranış kuralları ortaya koymakta karşılaştığı zorlukları dört önemli nedenle açıklamaktadır:

- a) Postmodern düşüncelerin, mimarların kolektif olarak sistemi ve insanların hayat kalitesini iyileştirmesi gerektiği konusundaki oybirliğini bozması;
- b) aynı dönemde gündeme gelen "dekonstrüksiyon" düşüncesinin, tasarım ve ahlaki değerler arasında herhangi bir bağ olduğunu inkâr etmesi;
- c) toplum bilimcilerin mesleki ahlakın meşruluğunu sorgulamaları;
- d) feministler ve azınlık grupların mimarlığın oluşturabileceği birçok konuşulmamış tehditleri tartışmaları ve engelli hakları eylemcilerinin yapıları çevrenin sorunlarının başarıyla betimlemeleri (Spector, 2001, viii, ix).

Böylelikle mimarlık etiğini değerlere dayandırma çalışmaları bir hayale dönüştü ve Amerikan Mimarlar Enstitüsü'nün davranış kuralları belgesinin iptaline sebebiyet veren, mesleğin kendi içine kapalı ve rekabet kurallarını çiğneyen iş girişimi olma arzusu, günümüzün birçok mesleki etik belgesinin temel amacını oluşturmayı sürdürmüştür.

Mimarlık etiği hakkında ortaya konulan düşüncelerde, mimarların kimlere karşı sorumlu gösterildiğine bakarak bu anlayışların, mimarlığın insanlığa karşı yükümlülüğünü, mimarların kolektif sorumluluklarını ve mesleki kuruluş, devlet ve farklı ölçekteki yönetimler başta olmak üzere meslekteki diğer aktörlerin sorumluluklarını göz ardı ettikleri görülmektedir. Böylelikle bu belgelerin asıl amaçlarının mesleğin pazarlık payını korumak ve mesleğin ayrıcalıklı statüsünü sürdürmek olduğu açık biçimde görülmektedir.

Saint (2005) mimarların sorumlulukları hakkında yazılan ilk düşüncelerin İngiliz mimar John Soane'a ait olduğunu ortaya koymaktadır. Soane, mimarı, onurunu ve çıkarını korumak zorunda olduğu işveren ile haklarını savunmak zorunda olduğu işçi arasında bir arabulucu olarak tanımlamaktadır (Saint, 2005, 7-8). Başka bir deyişle, Soane'a göre mimarlar işveren ve işçiye karşı, yani piyasanın mimarlar dışında diğer iki önemli aktörünü oluşturan kişilere karşı sorumluluk taşımaktadırlar. 20. Yüzyılda mekân üretimi süreçlerinde piyasa aktörlerinin değişmesiyle, bir taraftan mimarların doğrudan işçilerle değil müteahhitlerle ilişkide bulunmaları, diğer taraftan işverenlerin müşteri statüsüne indirgenmeleri mimarların sorumluluk kitlesini değiştirmiştir. Yine Saint'in aktardığı 20. Yüzyıldan bir örnek bu duruma açıklık getirmektedir. J. Willis ve W. N. B. George'ın yazdıkları *The Architect in Practice* kitabında, mimarların görevlerini binanın tasarımı, çizimlerin hazırlanması, sözleşmenin yapılması, inşaatın denetlenmesi, ödemelerin ayarlanması ve nihai hesapların gözden

geçirilmesi olarak sıralanmakta ve bu süreçlerde mimarlar, hem müşteriye hem de müteahhite karşı sorumlu gösterilmektedirler (Saint, 2005, 7-8).

Günümüzün mesleki etik belgeleri ve davranış kurallarına bakılırsa, çoğu mesleki etik belgesinde mimarlar işverene karşı, mesleğe karşı ve meslektaşlara karşı sorumlu tutulmaktadır. Spector'un (2005) da söylediği gibi, buradan anlaşılan şu ki, bu belgeler mesleğin yükümlülükleri ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmesindeki meslek üyelerini değil, mesleğin sınırlarını denetlemeye çalışmaktadır. Üyelerini denetlediği durumda da, üyelerin görevlerini kötüye kullanmalarını değil, üyelerin birbirlerine karşı sorumluluklarını denetlemektedir.

Mimarlık mesleğinin imajının iyileştirilmesini hedefleyen belgeler ise, mimarların insanlığa karşı değil topluma karşı sorumluluklarına yer vermektedirler. Ancak bu sorumluluklar da global geçerliğe sahip değerler yerine, yerel ve kültürel değerlere yönelik olmaktadır. Ancak bunlar da sadece tavsiye niteliğinde oldukları ve zorunlu tutulmadıkları için nadiren uygulanmakta veya dikkate alınmamaktadır. Bunlar gibi, günümüz mimarlık ortamında sürdürülebilir gelişme ve katılımcı tasarım örneklerinde de olduğu şekliyle global değerler çerçevesinde oluşturulan normlar çoğu projede sadece reklam amaçlı uygulanmaktadır. Bu gibi normların genel ve yaygın bir kurala dönüştürülmesi göz ardı edilmekte ve hatta istenmemektedir. Zira bu normlardan söz edilmesinin amacı gelecek nesillerin sağlıklı çevrede yaşamasını sağlamak veya insanların yaşadıkları çevrenin değişimi ve dönüşümünde merkezi karar verme rolüne sahip olmaları değildir. Bunları iddia ederek ve nadir projelerde uygulayarak, bu nadir projeleri ödüllendirerek ve daha da güçlü bir şekilde duyurarak, mesleğin imajını iyileştirmektedir (Sadri, 2010).

Spector (2005, 101-9) mimarlık mesleğinin imajının iyileştirilmesini, kamu onayı çerçevesinde değerlendirmekte ve mesleki etik belgelerin gerçek değerleri yansıtmamalarının sebebinin iddialı işleri yapabilme, özerkliği elde edebilme ve kamu onayını alabilme kaygısı olarak görmektedir. Zira Spector'un deyimiyle bir "kamu hizmeti cilası" altında mesleki davranış kuralları, mesleğin statüsünü ayakta tutmaya yaramaktadır. Ancak bu cila mesleğin gardiyanlarının özerkliğini tehdit etmeyecek kadar ince ve geçirgen olmaktadır. Bu nedenle de mesleki davranış kuralları, mesleğin değerlerini yansıtmak yerine, mesleğin seçkin tanımını güçlendirmeye yönelik olmaktadır. Mesleğin bu seçkin tanımı içinde ise seçkinler için maliyetli ve ihtişamlı binalar yapmak yer alırken, kamu hizmetine dayalı uygulama etiğinin hiçe sayıldığı da izlenilebilmektedir. Zira kamu hizmetine dayalı uygulama etiği ve değerlere dayalı meslek etiği, mesleğin estetik anlamda en iddialı işlerini üretmeye yönelik özerkliğini sınırlandırabilmektedir. Bu nedenle de, mesleki davranış kuralları, idealler ya da değerleri korumayı hedeflemekten çok, mimarlık mesleğindeki seçkinlerin uygulamalarını sürdürmelerine yardımcı olmaktadır. Bu bir kültürel sermaye elde edebilme çabasıdır. Zira kültürel sermaye aracılığıyla seçkinler, baskın oldukları bir alan tanımlayabilmektedirler. Spector (2005, 105-6) bunu açıklamak için bir çelişkidir örnek vermektedir. Bu çelişki günümüz mimarisinde, yoksulları sosyal konut üretimine dâhil etmenin yolunu arayan Michael Pyaton gibi çoğu mimarın bilinmemesi ve buna karşın çok az iş yapan ancak iddialı bir estetik uygulayan diğer mimarların, tüm ödülleri kapmalarında ortaya çıkmaktadır. Spector'a göre bunun nedeni kültürel sermayeyi elde etmek ve kültürel sermaye için verilen mücadele aracılığıyla, mesleği vasatlığa düşmekten kurtarmaktır. Zira her şey en iyiyi tanımlamak içindir, ama "en iyi" mimarlığı diğer

alanlarla birleştiren değil, onu en ayrıcalıklı kılan ve diğerlerinden ayıran uygulamalardır. Dolayısıyla mimarlık mesleği ve alanının özerkliğini destekleyen uygulamalar ödüllendirilmekte, mesleğin devamını sağlayan “sıradan” (*rank-and-file*) mimarlar cezalandırılmaktadırlar. Tam da bu nedenle, mimarlık kültürel üretim dünyasına gömülü olmakta ve kitleler için değil, seçkinler için üretim yapmayı amaçlamaktadır.

Mimarlık mesleğindeki davranış kuralları, etik değerleri dikkate almayarak, mimarların işverene, mesleğe ve meslektaşlara karşı kişisel sorumluluklarını ve mesleğin imajını iyileştirmeye yönelik kültürel değerler gibi konularda topluma karşı bazı sorumluluklara yer verdiklerini, mesleki örgütlerin hazırladıkları çeşitli mesleki etik belgelerinde görmekteyiz (Sadri, 2010). Bunun en önemli nedeninin meslek alanının ilişkiler ve çıkarlarının mesleklerin etik değerlere dayalı normlarla denetlenmesine izin vermemesi, mesleğin ayrıcalıklı statüsünün, piyasa payının ve ekonomik faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini arzu etmesinin ve mesleki alanlarının özellikle kamu onayı konusunda sürekli stratejiler geliştirmeleridir. Yani, özetle mesleki etik belgelerinin etik belgeler olamamalarının en önemli sebebi mesleki belgeler olmalarıdır.

Bu yazıda mimarlıkta mesleki davranış kurallarından Britanyalı Mimarlar Kraliyet Enstitüsü'nün *Mesleki Davranış Kuralları*, Amerikan Mimarlar Enstitüsü'nün *Etik Belgesi ve ve Mesleki Yönetmeliği*, Avrupa Mimarlar Kurumu'nun *Mimarlık Hizmeti Sunanlar için Avrupa Deontolojik Belgesi* ve *UIA Mutabakat Metni* örnekler olarak incelenmektedir.

MİMARLIKTA MESLEK ETİĞİ BELGELERİ ÖRNEKLERİ

Britanyalı Mimarlar Kraliyet Enstitüsü'nün Mesleki Davranış Kuralları

Britanyalı Mimarlar Kraliyet Enstitüsü (Royal Institute of British Architects – RIBA) 2005 yılında üyelerinin davranışlarında uymaları gereken ilkeleri *Mesleki Davranış Kuralları* (*Code of Professional Conduct*) başlığıyla yayınlamıştır. Bu kurallar mesleki davranış konusunda üç ilkeden, bu ilkeleri destekleyen mesleki değerlerden ve bu ilkelerin uygulanmalarını açıklayan kılavuzdan oluşmaktadır. Mesleki Davranış Kurallarının üç ilkesi, “dürüstlük” (*integrity*) “yeterlilik” (*competency*) ve “ilişkiler” (*relationships*) başlıkları altında açıklanmaktadır (RIBA, 2005).

Bu belgenin dürüstlük başlığı altında ortaya koyduğu ilkeler, kamu onayını alabilmek için mimarların mimarlık mesleği pratiklerinde uymaları gereken kuralları içermektedir. Bu ilke çerçevesinde mimarlardan, tüm işlerinde ve mesleki etkinliklerinde tarafsızlık, yükümlülük ve sadakat beklenmekte, üyelerin kendi veya diğerlerinin kişisel çıkarlarından uygunsuz bir şekilde etkilenmemeleri, rüşvet almamaları, çıkar çatışmalarını önlemeleri ve mesleki bilgilerine zıt, yanıltıcı, asılsız ve yasal olmayan ifadelerde yer almamaları istenilmektedir (RIBA, 2005).

Yeterlilik konusunda belgenin ortaya koyduğu ilkeler, bir mesleki etik belgesinin müşterilerin çıkarlarını ve dolayısıyla mesleğin piyasasını korumayı nasıl amaçladığını açık biçimde göstermektedir. Bu ilke çerçevesinde Kraliyet Enstitüsü'nün üyelerinden beklediği, çalışmalarında yüksek seviyede beceri, bilgi ve özene sahip olmalarıdır. Bunlara ek olarak, üyelerin müşterilere tüm olasılıklar hakkında bilgi vermeleri, fiyatlar ve projenin diğer konularıyla ilgili onlarla yazılı anlaşma sağlamaları, projenin aşamaları hakkında onlara bilgi vermeleri ve müşterilerin zaman, fiyat ve

kalite konusunda beklentileri karşısında memnuniyetlerini sağlamakta en iyi şekilde çaba harcamaları talep edilmektedir (RIBA, 2005).

Mesleki Davranış Kurallarının diğer iki ilkesinden farklı olarak, ilişkiler ilkesinde, toplum ve çalışanlar konusunda mimarların uymaları gereken kurallar öngörülmektedir. Ancak bu kurallarda mesleğin insanlığa karşı yükümlülüğü ve mimarların kolektif sorumluluklarına vurgu yapılmak yerine, mimarların sadece kendi kişisel deneyimlerinde toplumla ilişkilerinin zedelenmemesine yönelik uyarılmaları, bu belgenin mimarlık mesleğinin imajını iyileştirme amacını taşıdığını belli etmektedir. Örneğin ilişkiler ilkesi çerçevesinde, mimarların diğer kişilerin düşüncelerine ve inançlarına saygı göstermeleri, çalışmalarının çevresel etkileri yanısıra yerel halk ve kullanıcılar üzerinde oluşturabileceği etkilerin farkında olmaları, iş verme ve istihdam konusunda iyi davranmaları, meslektaşlarıyla rekabetleri sırasında sadakatli ve adil olmaları, şikâyet ve anlaşmazlıklar olduğunda acil ve uygun bir şekilde ilgilenecek etkili yöntemleri devreye sokabilmeleri gerekliliği belirtilmektedir (Sadri, 2010).

Bu kurallar, genel değerlerin meslek tarafından korunmaya alınması gerektiğini ifade etse de, mimarlara bir sorumluluk yüklemedikleri için bir imaj iyileştirme çabası olarak nitelendirilebilir. Mesela mesleki uygulamaların çevreye ve çevredeki halka vereceği zararların önlenmesi açısından, bu kurallarda mimarların sorumlu tutulmaması, ciddi bir eksikliklerdir.

Bu belgede sadece mimarların kendi etkinliklerinde kişisel olarak uymaları gereken kurallara değinilmektedir. Buna karşılık, hem mimarların kolektif sorumlulukları ve mesleğin insanlığa karşı yükümlülükleri göz ardı edilmekte, hem de mesleğin sistem içindeki yeri, yani sermaye ve iktidarla birleşerek insanlığa verdiği zararlar ört bas edilerek, mesleğin meşruiyet kazanmasına yardımcı olunmaktadır. Örnek olarak mimarlıkta ayrımcılığın önlenmesi konusunun bu kurallar içindeki anlatım şekline bakabiliriz. Zira bu kurallara göre ayrımcılığın önlenmesi, kırılğan gruplarla ilişkili ya da yoksunluk durumunda yaşayanların mekânsal dışlanmalarına karşı bir düzenleme olarak değil, mimarların müşterilerinin çeşitliliklerine saygı göstermeleri ve onlara karşı ayrımcılık yapmamaları şeklinde ifade edilmektedir (Sadri, 2010).

Bu nedenlerle de, Mesleki Davranış Kurallarının insanın değerine ve ortak normlara uygun etik bir belge olmaktan çok, mimarlık mesleğinin kamu onayını alabilmesi, piyasasını güvence altına alması ve imajını iyileştirmesi konularında mimarların kişisel sorumluluklarının altını çizmeye çalışan bir belge olduğunu söylemek mümkündür.

Amerikan Mimarlar Enstitüsü'nün Etik ve Mesleki Davranış Kuralları

Amerikan Mimarlar Enstitüsü (American Institute of Architects – AIA), üyelerinin mesleki uygulamalarda uymalarını istediği kuralları 2007 yılında *Etik ve Mesleki Davranış Kuralları (Code of Ethics & Professional Conduct)* başlığında güncellemiştir. Bu belgede mesleki uygulamalarda ve davranışlarda üyelerin peşinde olmaları gereken özel amaçlar olarak etik standartları ve uyulması zorunlu olan ve ihlali, Enstitü'nün disiplin konusu olabilecek davranış kurallarını içermektedir (AIA, 2007).

Bu belgedeki birinci ilke, "Genel Sorumluluklar" başlığı altında yer almaktadır. Bu sorumluluklar mimarların mesleklerine karşı ve mesleklerinin imajının ve piyasasının korunmasına karşı kişisel sorumluluklarını kapsamaktadır. Bu ilkede Enstitü'ye üye mimarlar,

“mimarlık sanatı” ve bilimi ile ilgili bilgilerini korumak ve geliştirmek, mimari yeteneğe saygı göstermek ve ilerlemesine katkıda bulunmak, mesleki faaliyetlerinin toplumsal ve çevresel etkilerini dikkatle değerlendirmek ve katı ve bilgin mesleki yargıyı uygulamak konularında sorumlu davranmaya davet edilmektedirler (AIA, 2007).

“Kamuya Karşı Sorumluluklar” olarak düzenlenen ikinci ilke, başlığında da anlaşıldığı gibi mesleğin kamu onayını alabilmesi için mimarların kişisel sorumluluklarına değinmektedir. Bu ilke kapsamında, üyelerin mesleki meselelerini düzenleyen yasanın ruhu ve metnini benimsemeleri ve kendi kişisel ve mesleki faaliyetlerinde kamu yararını koruma ve güçlendirmeleri gerekliliği vurgulanmaktadır (AIA, 2007).

Üçüncü ilke, mesleğin imajını korumaya ve iyileştirmeye yönelik bazı kuralları ortaya koymaktadır. Bu ilke çerçevesinde, mimarlar kullanıcılara karşı sorumlu gösterilmektedirler. Mimarların profesyonel bir yöntem ve ehil bir biçimde kullanıcıları korumaları ve mesleki hizmetleri uygulamada önyargısız ve tarafsız kanularla hareket etmeleri gerekliliği ifade edilmektedir. Bu ilkede etik standartlar, yeterlilik, çıkar çatışmalarından kaçınmak, samimiyet, dürüstlük ve gizlilik olarak tanımlanmaktadır (AIA, 2007).

Dördüncü ve beşinci ilkelerde mesleğin piyasasını korumak konusunda mimarların kişisel sorumluluklarının altı çizilmektedir. Mesleğe karşı sorumluluklar başlığında düzenlenen dördüncü ilke kapsamında, üyeler mimarlık mesleğinin onuru ve bütünlüğünü desteklemekten sorumlu tutulmaktadır. Bu ilkenin etik standartları ise, sadakat ve adalet, onur ve şeref olarak tanımlanmaktadır. Meslektaşlara karşı sorumlulukları içeren beşinci ilke ise, mimarların, meslektaşlarının katkılarını ve profesyonel tutkularını tanımak ve haklarına saygı duymak konularında sorumluluklarına yer vermektedir. Bu ilkenin etik standartları da, mesleki çevre, profesyonel gelişim ve mesleki tanınma olarak açıklanmaktadır (AIA, 2007).

Altıncı ve son ilke ise, çevreye karşı sorumluluklar başlığıyla mimarlara, sürdürülebilir tasarımı güçlendirme çağrısında bulunmakta, mesleki faaliyetlerde bu konuda ilkeler geliştirme yönünde tavsiyede bulunmaktadır. Burada da herhangi bir zorunluluk tanımlanmaması, ilkenin kişisel deneyimlere indirgenmesi ve tavsiye niteliği taşıması, meslek imajının iyileştirilmesi dışında bir amaç taşımadığını ortaya çıkarmaktadır. Bu ilkenin etik standartları, sürdürülebilir tasarım, sürdürülebilir gelişme ve sürdürülebilir uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Sadri, 2010). Özetle, bu belgede de, mimarların kişisel sorumluluklarının dikkate alındığı, ancak mesleğin insanlığa karşı sorumluluğu ve mimarların kolektif sorumluluklarının ihmal edildiği gözlemlenebilmektedir.

Mimarlık Hizmeti Sunanlar İçin Avrupa Deontolojik Belgesi

2005 yılında, Lüksemburg kentinde oluşturulan Avrupa Mimarlar Kurumu (The Architects' Council of Europe - ACE) Genel Kurulunda kabul edilen *Mimarlık Hizmetleri Sunanlar İçin Avrupa Deontolojik Belgesi* (*European Deontological Code for Providers of Architectural Services*), Avrupa ülkelerinde mimarlık alanında etik kurallar konusunda rehberlik sağlamayı amaçlamaktadır. Mimarlar yerine mimarlık hizmetleri sunanlar teriminin kullanıldığı bu belgede, mimarlık hizmetleri sunanların yükümlülükleri, genel yükümlülükler, topluma karşı yükümlülükler, işverene karşı yükümlülükler ve mesleğe karşı yükümlülükler olarak dört maddede açıklanmaktadır (ACE, 2005).

Yukarıda söz edilen diğer belgelere benzer biçimde bu yükümlülükler, mimarlık hizmeti sunanların mimarlık mesleğinin imajını iyileştirmek, kamu onayını almak ve piyasasını korumak konularındaki kişisel sorumluluklarını ifade etmektedir. Örneğin, genel yükümlülükler olarak, mimarlık hizmeti sunanların, söyledikleri her sözde ve yaptıkları her işte dürüst olmaları; mimarlık sanatı, bilimi ve hizmetini kapsayan ve sürekli mesleki gelişim ve deneyim yoluyla gelişen sistematik bir bilgi ve kuram bütününe sahip olmaları; mesleki hizmetleri sunmak üzere görevlendirildiklerinde gerekli standartları karşıladıkları konusunda kamuoyuna güvence vermeleri gerektiği açıkça belirtilmektedir. Ayrıca belgede, mimarlık hizmeti sunanlar, mimarlık sanatı ve bilimine ilişkin bilgilerini yitirmemek ve iletmemekten, mimarlığın bir bütün olarak ortaya koyduğu kazanımlara saygılı olmaktan, bunların gelişmesine katkıda bulunmaktan ve mimarlık sanatı, bilimi ve hizmetiyle uğraşırken bilgiye dayanan ve tarafsız mesleki değerlendirmeleri bütün diğer amaçların üstünde tutmaktan sorumlu tutulmaktadır (ACE, 2005).

Topluma karşı sorumluluklar olarak, mimarlık hizmeti sunanlar toplum çıkarlarını korumaktan sorumlu gösterilmektedirler. Ancak bunu gerçekleştirmek için, toplumun refahı konusunda kendilerine ve mesleklerine düşen görevleri kolektif bir şekilde yerine getirmeleri yerine, sadece kendi deneyimlerinde kişisel olarak uymaları gereken bazı kurallar dikkate alınmaktadır. Örneğin belgede mimarlık hizmeti sunanlar, mesleki faaliyetlerini ve sorumlu oldukları işleri ve hizmetleri düzenleyen yasaların içerik ve özlerine uymak ve bu tür iş ve hizmetler süresince gerçekleştirdikleri mesleki faaliyetlerin toplumsal ve çevresel etkilerini dikkate almak yönündeki sorumlulukları ifade edilmektedir. Bunun hemen ardından ise, mimarları tarafsızlığa davet etmeye çalışmakta, işverene karşı sorumlu göstermektedir. Bu ciddi bir çelişkidir. Zira özellikle günümüzdeki kapitalist düzen içerisinde işverenin çıkarları ve toplumun çıkarları çoğunlukla çakışmaktadır. Ancak mimarlık mesleğinin piyasasının korunmasında işverenlerin önemli rolü nedeniyle, bu belgede mimarların işverenlere karşı sorumlulukları dikkatle ele alınmaktadır. İşverene karşı yükümlülükler bölümünde bu kod, mimarlık hizmeti sunanları, gerçekleştirdikleri iş ve hizmetleri bağlılıkla, bilinçli olarak, yetkince ve profesyonel bir biçimde yürütmek ve bunu yaparken gerekli dikkati, beceriyi ve titizliği göstererek bağımsızlıklarını, tarafsızlıklarını ve dürüstlüklerini korumak konusunda işverene karşı yükümlü göstermektedir. Buna ek olarak mimarlık hizmeti sunanlar bütün mesleki hizmetlerin sağlanmasında, ilgili teknik ve mesleki standartları göz önünde tutmaktan sorumludurlar. Bu sorumluluğun da, aslında mimarlık mesleğinin genel çıkarı yönünde olduğu belgedeki, “mimarlık sanatı, bilimi ve işinin gerçekleştirilmesinde bağımsız, tarafsız, bilgiye dayalı ve profesyonel görüşler tüm diğer amaçlardan önce gelmelidir” ifadesinde açıkça dile getirilmektedir (Sadri, 2010).

Son sorumlulukta ise, belge dolaylı olarak değil de, doğrudan mimarlık hizmeti sunanların mesleğe karşı yükümlülüklerine yer vermektedir. Bu bölümde, mimarlık hizmeti sunanların, bağımsızlık, tarafsızlık, mesleki gizlilik, dürüstlük ve mesleğin saygınlığını korumakla yükümlü oldukları açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca diğer kişilerin “meşru hakları ve çıkarları”na saygılı bir şekilde davranmaları ve bunun yanı sıra da, kendi meslektaşlarının mesleki isteklerini ve katkılarını olumlu bir şekilde kabul etmeleri, onların da haklarına saygı göstermeleri gerekliliği belirtilmektedir (ACE, 2005).

Bu belgenin insanın değerini ve ortak normları dikkate alarak oluşturulmadığını, kişi haklarına saygı gösterme ilkesinin, mesleğe karşı yükümlülükler başlığı altında ele alınmasından, topluma karşı sorumluluklardan ise mimarların sadece kişisel deneyimlerinde üretim yaptıkları toplumun değerler sistemine saygı duymaları gerektiğine yer verilmesini çıkarsamak mümkündür.

UIA Mutabakat Metni'nin Etik Ve Davranış Konusunda Öneri Kılavuzu

Tam ismi *Mimarlık Pratiği için Tavsiye Edilen Uluslararası Profesyonellik Standartları Konusunda UIA Mutabakat Metni (UIA Accord on Recommended International Standards of Professionalism in Architectural Practice)* olan bu belgenin ilk baskısı 1996 yılında Uluslararası Mimarlar Birliği (Union Internationale des Architectes - International Union of Architects – UIA) Konseyi Meslek Pratiği Komisyonu tarafından yayınlandı ve Barselona kentinde toplanan UIA Genel Kurulu'nda onaylandı.

Mutabakat metninin giriş bölümünde bu metnin, uluslararası mimarlar topluluğunun kamu yararına en iyi hizmet edecek standartları ve uygulamaları tarafsız bir şekilde belirlemek üzere yürüttüğü ortak bir girişimin ürünü olduğu belirtilmektedir. Bu metin, profesyonelliğin ilkeleri, politika konuları, bir mimarda aranan temel koşullar, mesleki etkinliğin kapsamı, mesleki uygulama şekilleri, mimarlık meslek kuruluşlarının rolü ve etik ve davranış gibi başlıklarda, mimari pratiğinin özelliklerini, yetki ve sorumlulukları ve uygulama şekillerini genel olarak tanımlamaktadır (UIA, 1999).

1998 yılında Washington'da yapılan Meslek Pratiği Komisyonu Toplantısında, *Etik ve Davranış Konusundaki Öneri Kılavuzu (Recommended Guidelines on Ethics and Conduct)* başlığıyla bir etik kurallar metni hazırlanmıştır. Bu kılavuzda, "mimarlık mesleğinin üyeleri, kendilerini profesyonellik, dürüstlük ve yetkinlikte en yüksek standartlara ve mümkün olan en yüksek nitelikte ürün vermeye adanmış ve bu yolla toplumlarının ve kültürlerinin yapılı çevrelerinin gelişmesi için esas olan kendine özgü bilgi, beceri ve yetenekler sunan kişiler olarak" tanımlanmaktadır (UIA, 1999).

Bu belgede mimarın yükümlülükleri beş ana başlıkta, "genel yükümlülükler", "topluma karşı yükümlülükler", "işverene karşı yükümlülükler", "mesleğe karşı yükümlülükler" ve "meslektaşlara karşı yükümlülükler" olarak ele alınmıştır. Mimarların en genel yükümlülükleri; "mimarlık sanatı ve bilimine ilişkin bilgilerini yitirmemek ve iletmemek, mimarlığın bir bütün olarak verdiği katkıya saygılı olmak ve gelişmesine katkıda bulunmak ve mimarlık sanatı ve bilimi ve işi ile uğraşırken bilgiye dayanan ve tarafsız mesleki değerlendirmeleri bütün diğer amaçların üstünde tutmak" olarak açıklanmaktadır (UIA, 1999).

Genel yükümlülüklerden çok da farklı olmayarak, mesleğe karşı yükümlülükler konusunda bu belge, mimarları "mesleğin dürüstlük ve şerefini korumak" ve davranışlarında her zaman başkalarının geçerli hak ve çıkarlarına saygılı olmaktan sorumlu görmektedir. Meslektaşlarına karşı ise onların haklarına saygılı olmak ve meslektaşlarının mesleki amaç ve katkıları ile kendi yaptıkları işlere başkaları tarafından sağlanan katkıları görmezden gelmekten sorumlu tutulmaktadır (Sadri, 2010).

Bu belgede ayrıca, mimarların işverene karşı sorumlulukları, "mesleki işlerini sadakatle, bilinçle, yetkince ve profesyonel bir şekilde yürütmek" olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca mimarlar "bütün mesleki hizmetlerin sağlanmasında geçerli teknik ve mesleki standartları göz önünde

tutarak, önyargısız ve tarafsız değerlendirmeler yapmak”tan sorumlu tutulmaktadır (UIA, 1999).

Topluma karşı yükümlülükler konusunda bu belge, mimarlara mesleklerinin sınırları çerçevesinde bazı sorumluluklar tanımlamakta, mimarları “mesleklerine ilişkin yasaların özüne ve hükümlerine uymak konusunda” topluma karşı sorumlu görmektedir. Ayrıca mimarların “meslekleri ile ilgili faaliyetlerinin sosyal ve çevresel etkilerini dikkatle göz önüne almaları” gerektiğini vurgulamaktadır. Bu belgedeki tüm yükümlülüklerin de, aynen diğer belgelerde olduğu gibi, mimarlık mesleğinin sınırlarını korumak ve imajını iyileştirmek amacını taşıdığını söylemek mümkündür. Bu amaç açık biçimde belgenin çeşitli ilkelerinde ifade edilmektedir. Örneğin belgenin dördüncü ilkesi altında, “mimarlar eylemleri ile mesleğin saygınlık ve dürüstlüğünü sergilemek konusunda çaba gösterecek” ifadesi, başka bir maddesinde ise, bir mimar “uygunsuz kişilerle” ortaklık kurmayacak cümlesi yer almaktadır. Beşinci ilkesi kapsamında ise, mesleğin imajının korunmasının kolektif bir sorumluluk olduğunu belirten ve üyeler arasında bu meslek imajını korumak için dayanışma talep eden cümleler bulunmaktadır. Örneğin mimarlar başka bir mimarın çalışmalarını kötü niyetle ve haksız bir şekilde eleştirmeyecek veya bu çalışmalarını gözden düşürmeye kalkışmayacaktır. Ya da mimarlar başka bir mimarın yaptığı bir iş konusunda görüş vermek üzere görevlendirildikleri zaman, diğer mimarı durumdan haberdar edeceklerdir (Sadri, 2010).

SONUÇ

Larson, Spector ve Marcuse’nin mesleki etik belgelere yaptıkları eleştiriler çerçevesinde, mimarlık etiği ile ilgili kaleme alınan mesleki davranış kurallarının meslek sınırlarını belirlemek amacıyla oluşturulduklarını ve mesleğin piyasasını korumak, mesleğe kültürel sermaye oluşturmak ve mesleğin imajını iyileştirmek amacını taşıdıkları tespit edilmiştir. Bu eleştiriler, yazıda incelenen dört farklı mesleki davranış kuralları ile ilgili belgelerde yapılan değerlendirilmelerde ayrıca örneklendirilerek ortaya konulmuştur.

Bu eleştirilere sebebiyet veren en önemli etken ise mesleki etik belgelerinin meslekler tarafından oluşturulmaları ve mesleki nitelik taşımalarıdır. Zira meslekler işlerini ve ayrıcalıklı statülerini sürdürebilmek için mesleki alandaki etkin rollere sahip olan devlet, farklı ölçeklerdeki yönetim birimleri ve sermaye sahiplerinin yükümlülüklerini, mesleki örgütlerin sorumluluklarını göz ardı ederek, mimarların kişisel uygulamalarındaki sorumluluklarla kısıtlanmaktadır. Ancak bu kişisel deneyimlerdeki sorumluluklar kadar, tüm mesleki alanlarda olduğu gibi mimarlıkta da, meslek ötesi ve meslekler arası kolektif sorumluluklar bulunmaktadır. Zira mimarlık mesleği, mekân kullanımı ve üretiminde, hem doğrudan yapabilir olma gücüne sahip olması, hem de dolaylı olarak etkileyebilir olması nedeniyle yükümlülük sahibidir. Bu yükümlülük çok etkenli, çok aktörlü ve çok boyutlu bir olgu oluşu nedeniyle sadece mimarların kişisel etkinliklerinde yerine getirilemez. Bu nedenle de mimarlıkta mesleki etiğin yerine meslek alanının dar çerçevesinden sınırlanarak oluşması gereken mimarlık etiği için iki önemli şartın yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, sadece mesleğin sınırlarını belirlemeye çalışan ve kişisel sorumlulukları içeren kuralların ötesine geçmek ve mesleğin diğer insan etkinlikleri içerisindeki yerini sorgulayarak, mesleğin etik yükümlülüklerini ve mimarların kolektif sorumluluklarını ve mimarlar

dışında mimarlık alanında etkin olan tüm paydaşların ve aktörlerin yükümlülüklerini tanımlayan bir etik anlayışı ortaya koymaktır. İkincisi ise, geçmişte özellikle de modern dönemdeki toplum mühendisliği anlayışı çerçevesinde olduğu gibi, mimarların bu kolektif sorumluluklarının tanımlanmasından doğabilecek zararların önüne geçebilmek için, mimarlık etiğinin ilkelerini belirlemede etik değerlerin ve insan hakları gibi küresel geçerliğe sahip ortak normları odağa almaktır.

KAYNAKLAR

- ACE, (2005) *Avrupa'da Mimarlık Hizmetleri Sunanlar için Etik Kurallar*, çev. T.S. Tağmet, <http://mimarlarodasi.org.tr/UIKDocs\avrupaetik.pdf>.
- AIA, (2007) *Codes of Ethics & Professional Conduct*, <http://www.aia.org/aiacmp/groups/aia/documents/pdf/aiap074121.pdf>.
- KUÇURADİ, İ. (2000) *Felsefi Etik ve Meslek Etikleri*, der. H. Tepe, Etik ve Meslek Etikleri-Tıp, Çevre, İş, Basın, Hukuk ve Siyaset, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara; 17-32.
- LARSON, M. S. (1977) *The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis*, University of California Press, Los Angeles.
- MARCUSE, P. (1976) Professional Ethics and Beyond: Values in Planning, *AIP Journal*, 264-74.
- RIBA, (2005) *Code of Professional Conduct: For Members of the Royal Institute of British Architects*, <http://www.architecture.com/Files/RIBAProfessionalServices/ProfessionalConduct/Constitution/CodeOfConduct/2005RIBACodeOfProfessionalConduct.pdf>.
- SADRI, H. (2010) *Mimarlık ve İnsan Hakları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- SAINT, A. (2005) Practical Wisdom for Architects: the Uses of Ethics, *Architecture and Its Ethical Dilemmas*, ed. N. Ray, Routledge, New York.
- SPECTOR, T. (2001) *The Ethical Architect: The Dilemma of Contemporary Practice*, Princeton Architectural Press, New York.
- SPECTOR, T. (2005) Codes of Ethics and Coercion, *Architecture and Its Ethical Dilemmas*, ed. N. Ray, Routledge, New York.
- TEPE, H. der. (2000) *Etik ve Meslek Etikleri – Tıp, Çevre, İş, Basın, Hukuk ve Siyaset*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- UIA, (1999) *Mimarlık Pratiği İçin Tavsiye Edilen Uluslararası Profesyonellik Standartları Konusunda UIA Mutabakat Metni'nin Politikalarına İlişkin Öneri Kılavuzları: Etik ve Davranış*. <http://www.mimarlarodasi.org.tr/UIKDocs/5-TR.pdf>.

Received: 08.07.2012, Final Text: 17.04.2015

Keywords: Professional ethics; architectural ethics; codes of professional conduct; profession of architecture; ethical values.

ARCHITECTURE AND ETHICS: CAN ETHICS BE PROFESSIONAL?

Architecture, as it is reflected in its name which originates from the ancient Greek word of *Arkhitekton* (ἀρχιτέκτων), and in the meaning of construction skill and the mastery of building, has a long history. However what is called architecture as a profession today has aroused during the 19th Century by its re-classification within the limits of design, its isolation from building and construction, the reality and one to one scale and its institutionalization as one of the arms of the capitalist system and modern state. The profession of architecture is implemented by of professionals who have been awarded with the title of architect and authorised in the field of architecture by state and other legal authorities. Architects obtain the capabilities of spatial design and organization. Accumulation of this capability increases the effects of architecture on socio-cultural and economic-political transformations and consequently the risk of using this power for non-humanitarian goals. To allay the anxiety of the possible misuse of this power and to keep it down, professional ethics has been delineated in architecture, as it has been in all other professions. However focusing on the client-serving professional interests, professional ethics inspire the guild-related activities in the profession.

Today when almost all the professions act under the influences of liberal and neo-liberal order, professional ethics, which are supposed to be subjects of human values, are restricted to the image of professions and their market shares. Codes of professional conducts as the documents of professional ethics, which should manifest inter-professional and ultra-professional as well as intra-professional moral rules, have been issued according to the rules of capitalism and limited only to the intra-professional regulations and personal responsibilities of individuals. Similarly in architecture, codes of professional ethics exclude the moral accountability of the profession, collective responsibilities of architects and take no notice of the ultra-professional role of architecture and the roles of other actors in the field rather than individual architects.

This article investigates the foundation of professions, discussing the ethical validity of professional ethics according to the processes of legitimization of professions and examines the profession of architecture and architectural ethics in this context. The codes of professional ethics prepared by the most operative worldwide professional organizations in architecture such as Royal Institute of British Architects (RIBA), The Architects' Council of Europe (ACE), International Union of Architects (UIA) and The American Institute of Architects (AIA), are scrutinized in order to grasp the lack of humanitarian concerns and interrogate the capitalist interests of codes of professional ethics in architecture. The article recommends the term of architectural ethics opposing professional ethics and extends a proposal related to its contents.

HOSSEIN SADRI; M.Sc., PhD

Received M.Sc. in Architecture from Islamic Azad University of Tabriz in 2005 and Ph.D. from Gazi University. Currently working as an associate professor and the Dean of the Faculty of Architecture at Girne American University. Main research interests include architectural ethics, politics of space, history of architectural profession. hosadri@gmail.com